

491.82

V241

STANFORD UNIVERSITY
LIBRARIES

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКОХРВАТСКИ ЈЕЗИК

OCT 27 1966

НАШ ЈЕЗИК

НОВА СЕРИЈА

Књ. XIV, св. 1.

БЕОГРАД, 1964.

С А Д Р Ж А Ј

	Страна
1) М. Стевановић, Продуктивност неких наставака којима се граде <i>nomina agentis</i> — — — — —	1
2) Р. Бошковић, Је ли Вук у Рјечник уносио речи из Горскога вијенца? — — — — —	20
3) Проф. др Александар Ђ. Костић, Језик наше медицинске литературе — — — — —	27
4) Живојин Станојчић, Стилске функције једног дијалектизма — — — — —	43
5) А. Пецо, Двојаки облици једног изведеног придјева —	49
6) М. Шамић, Неколико допуна о употреби интерпункцијских знакова — Питања за дискусију — — — — —	55
7) Момчило Д. Савић, Нови Правопис и транскрибовање италијанских имена — — — — —	62
8) Језичке поуке — — — — —	66

УРЕЂУЈЕ ОДБОР

Одговорни уредник академик др **МИХАИЛО СТЕВАНОВИЋ**
 Секретар Уређивачког одбора др **Берислав М. Николић**

Штампа: Издавачко-штампарско предузеће „Обод“ — Цетиње

ДВОЈАКИ ОБЛИЦИ ЈЕДНОГ ИЗВЕДЕНОГ ПРИДЈЕВА

Од Вука до данас у свим нашим познатијим рјечницима, у правописима и неким уџбеницима нашега језика налазимо да је од именице *сребро* једино исправан придјев изведен наставцима -н, -на, -но, дакле: *сребрн, сребрна, сребрно*. Тако у Вукову Рјечнику стоји: *сребрн, а, о, silbern, argenteus*— Са самогласничким р Вук ту даје и ове примјере: *Сребрни Цар, сребрњак, сребрњача*. Такав гласовни облик има код Вука и топоним: *Сребрница*: — Stadt in Bosnien, an der Drina, zwischen (грешком стоји у Државном издању из 1898. zwischen) Zvornik und Višegrad —, у таквом облику је и етникум: *Сребрничанин* — Einer von Srebrnica.

У Броз-Ивековићеву рјечнику, који углавном даје лексички фонд Вук-Даничићеве писане ријечи, исто налазимо *сребрн*: *сребрн, adj. silbern, argenteus* (потврде су: *На глави му сребрна кацита; Играх се златном јабуком по гувну по сребрноме; Сребрно је лијепо, а позлађено још љепше; Сребрно седло не чини добра коња; Извади тај момак свој сребрн велики нож иза појаса* — сви примјери из Вукове писане ријечи), *Сребрни Цар* (за *Сребрнога цара у Србији припомињају људи који су копали руде* — из Рјечника), *Сребрница, Сребрничанин, сребрник, сребрњача, сребрњак*. Дакле, и ту је све као код Вука.

Такав облик придјева о коме је овдје ријеч потврђују и ови рјечници: Ристић-Кангрџин рјечник, њемачко-српско-хрватски: *silber... сребрн (и)*; ту налазимо и: *сребрна жица, сребрнаст, сребрна млада, сребрна руда, сребрне ствари, сребрна роба*. И Дрводелић у енглеско-хрватско-српском рјечнику енглеско: *silver... преводи са сребрн, А. Шкалаћ исто тако даје сребрн у свом Рјечнику турцизама*.

Загребачки ауторски колектив хрватско-српско-француског рјечника (Dayre-Deanović-Maixner) облик овога придјева са наставком -ен (*сребрен*) упућују на облик са наставком -н (*сребрн*), иако и они имају *посребрен -argenté*;

а и код њих је само *сребрнаст, сребрник, сребрнина, сребрњача, сребрњак*.

Оба облика овога придјева (и *сребрен* и *сребрн*) дају се као равноправни у Хрватско-пољском рјечнику Ј. Бенешича: *сребрен-а -о srebrny*, ту је и *сребрењача bot nasięrzal, języcznik (ophioglossum и сребренка bot miesięcznik, miesięcznica, miesięcznik (lunaria rediviva)*, али и: *сребрн -а -о srebrny, srebrzany* као и: *сребрнац, сребрник, сребрњача, сребрњак*; па чак и *Сребрница miasto w Bosni nad rzeką Driną*. И у Руско-српском речнику од М. Московљевића налазимо облик *сребрен*, руско: *серебряный* преводи се са *сребрен*, иако се и ту руско: *серебреник* преводи са *сребрник*.

Наведени примјери упућују на закључак да су се неки наши лексикографи често поводили за оним што је већ било устаљено у књижевној употреби, што је Вук унио у свој Рјечник, не обазирјући се много на онај облик овога придјева који су они могли носити у свом говору. Норма је ту потискивала облик са наставком *ен*. Не треба заборавити ни чињеницу да су и наши правописи прописивали искључиво онај облик који је забиљежио Вук. У правопису А. Белића налазимо: *сребрн, -а-о, сребрњача, сребрњак*. Тако је и код Д. Боранића: *сребрн, не сребрен ни среберни, сребрник, сребрњак*. У новом правопису нашега језика од овога се одсту па само у једном случају, у писању топонима и од њега изведених ријечи. Ту је, наиме: *сребрн, сребрнарија, сребрњак, сребрњача*, али и: *Сребреница, Сребреничанин и сребренички*. Ово одступање од Вука, на које наилазимо у Правопису, сасвим је у духу општеприхваћеног принципа да се код топонима поштује облик који живи у народу краја гдје се тај топоним налази, а тамо је данас искључиво *Сребреница и сребренички*.

Овдје је вриједно указати и на мишљење једнога заслужног вуковца, Томислава Маретића, У његовом Језичном савјетнику читамо да облик *сребрен*, тј. облик овога придјева са наставком *-ен*, није добар (исп.: *сребрен, silbern*, није добро-), а није добар такав облик због тога што он није потврђен „ни у једном од рјечника, ни старих, ни нових“, па пошто тај облик не налазимо код старијих лексикографа, нема га ни Вук, и Маретић му оспорава књижевну вриједност. Да облик *сребрен* не налазимо код старијих лексикографа потврђује нам Рјечник који издаје Југославенска академија. У шеснаестој књизи тога рјечника читамо да облик *сребрн* дају у својим дјелима ови лексикографи: Вранчић, Микаља, Хабделић, Бела, Витезовић, Бјелостјенац, Јамбрешић, Вол-

тици, Стулић; а од новијих лексикографа, поред Вука, дају га још Даничић и Шулек.

Чини ми се да је овај моменат, уколико није у питању интервенција лектора, био од значаја и за неке наше писце. Како друкчије можемо схватити и примјере са самогласничким *р* у облику придјева изведеног од именице *сребро* у дјелима оних писаца који су из родног дома, и родног завичаја, понијели само облик на *-ен*, тј. облик који нису прихватили лексикографи и правописи, а који су и они употребљавали.

Овдје није нужно наводити потврде за облик овога придјева који прописују нормативи нашега језика. Нас овдје више интересује онај други облик, облик *сребрен*, коме није званично призната књижевна вриједност. Интересује нас, наиме, да ли ареа распрострања тога облика у народним говорима и његова употреба у дјелима наших писаца дозвољавају да се и тај облик прими за стандардни и да он добије своје мјесто у дјелима која дају норму савременог нашег језика.

Раније је речено да облик *сребрен* налазимо поред *сребрн* у рјечнику Ј. Бенеша. М. Московљевић даје *сребрен* поред *сребрник*. У РЈА поред облика са *-н* (*сребрн*) налазимо и *сребрен* са потврдама из XV вијека: Ере самъ имала на пуно тисућу дуката златијехъ и ковь *сребрени*. (Цецилија, удовица херцега Стјепана, Дубровчанима, 1467). Ово је уједно и најстарија писмена потврда за овакав облик придјева изведеног од именице *сребро*. За нас је он значајан и због тога што је везан за Херцеговину гдје је и данас само тај облик у употреби. Од осталих потврда које налазимо у РЈА да наведемо ове: *Сребрен кундир* узамши у чрну гору упутити се (Зоранић), *Дјеверови* злато поведоше, у *кочије* *сребрене метнуше* (Нар. пјес. Јукић), Погази јој местве и папуче, и потри јој *сребрене алале* (исто), Дајте мени *сребрене дурбине* (Красић), *Сребрен* ћу ти кундак направити (Огл. срп.). Ту се констатује да је придјев *сребрен*, са оваквим наставком, потврђен још из народних говора Пољица и Буковице у Далмацији, затим из говора Лике; а има га и Гл. Елезовић у рјечнику косовско-метохијског говора, s. v.

За топоним *Сребреницу* дају се двојаки облици, овакав какав смо ми овдје написали, а који прописује и Правопис, и онај са самогласничким *р*, облик који даје и Вук. Пошто је Правопис усвојио писање облика *ове* босанске вароши са сугласничким *р*, мислим да није неопходно наводити потврде за такво писање овога топонима.

Потврде за *сребрен* имамо из млађих говора штокавског дијалекта (и)јекавског изговора, и то из ових мјеста: Жабљак, Билећа, Требиње, Столац, Мостар, Невесиње, Бања Лука, Бијељина, Босански Нови, Босанско Грахово, Дрвар, Горажде, Дервента, Слав. Брод, Петриња, Тузла. Са данашњег екавског подручја облик *сребрен* ми је потврђен из Лознице, Груже, околине Шапца и околине Т. Ужица, а познато је да су и ти говори били под јаким утицајем ијекавских говора херцеговачког типа, херцеговачки досељеници дали су и тим крајевима видан печат.

Из дјела писаца са ијекавског говорног подручја наводимо ове потврде:¹

— Рече тихо *сребрен гласић* (Е. Кумичић), До старинског посуђа и дебелих *сребрених* жлица (Ј. Козарац), Чекајући слуге са закуском у *сребреним* здјелама (М. Крлежа), Трепери сунчана пјесма, у величанственој глазби трака, цвијећа, азура, *сребреног* ткива (М. Крлежа), Ударају срмена звона у *сребреној* ноћи (Анђелиновић Дарко), *Сребрени* осмјеси вода (Анђелиновић Д.), *Сребрен-алка* танко звекне (Т. Алауповић), Гледао се на сјајном поклопцу своје *сребрене* кутије за цигарете (С. Батушић); У којима је већ било доста *сребрено-сиједих* стршећих длака (С. Батушић), Низ празне *сребрене* водне млаке (М. Беговић), Плови *сребрен чун* по мору руменом (Ивана Брлић-Мажуранић), И чини ми се да сам поносан, смион коњаник у *оклопу* *сребреном* (М. Беговић), *Сребрено* *распеће* (И. Ћипико), Гдје уза звуку *сребренога* ђердана царује цурска љепота (И. Ћипико), У коју се меће какав *сребрен новац* (Лука Грђић-Бјелокошић), Још негдје трепери *сребрен* *цилик* оних дјечијих грашца (В. Ц. Емин), Поток се вије у доли у *сребрене* арабске (Д. Домјанић), Чуј како *сребрено* *пјевају* звона (Д. Домјанић), Прича се ту о „златном“, „*сребреном*“ итд. доба (В. Дворниковић), *Сребрена* бурмутица (Зл. Горјан), Звонила је *сребрена* *наруквица*; *Сребреномодра* *броката* (К. Ш. Ђалски), Долином звоно *сребрено* се губи (А. Харамбашић), *Осјећај* *сребрене* *влаге* свијетала, што долазе у сусрет (И. Г. Ковачић), У *сребрено-златној* чађи (А. Ковачић), Има музике коју слушамо у трансу, на неким полувзвучним обалама *сребрених* *вода* (И. Г. Ковачић), Тихано... језеро сјаји се међу горама као *сребрена* *мјесечина* међу густим облацима (А. Г. Матош), Као да си га с неба на *сребрену* *концу* спустио (А. Мурадбеговић), *Сребрене* *свјетиљке* ... једва тиња-

¹ Сви овдје наведени примјери узети су из рјечничке грађе Института за српскохрватски језик и Матице српске.

ју (Ф. Мажуранић), Море о хрид мрви *сребрен* — *пјену* (В. Назор), Ту ћемо лећи и слатко заспати у свјежем хладу *дафине сребрене* (В. Назор), Црквом је јечао *сребрен* умиљат звук ситнога звонца (В. Новак), Донијеле су *сребрене* ибрике (М. Огризовић), На *сребреној* мјесечини (Шемсудин Сарајлић), Као *сребрен* новац (Ћ. Сијарић), Као *сребрено* клоко-тање олука (Н. Симић), И удисаше нагло ковитлаву, *сребрену* маглу (Д. Шимуновић), Свјетлост небеска даље сјаје него *свијетњаци* *сребрени* (Н. Томазео), Копање у *сребреним* рудницима (Ст. Радић), *Сребрене* долине (Ј. Сундечић), Из ње нико *сребрен* висок шиљак (М. Шуњић), При *сребреној* луни; У *сребрен* ибрик *заштита* воде (А. Шантић), На *коније* *сребрени* *јунаци* (Босанска вила).

За овакав гласовни облик знају и ријечи које се образују од придјева о коме је овдје ријеч: Справи ми *сребренину* (А. Шеноа), Између *ријека* *сребреница* (П. Прерадовић), *Сребренасто* *сјајан* (В. Новак), Са своје *танкоће* и *сребрености* (Ј. Козарац), *Сребренасто* се *сјаји* *тло* (Вј. Калев), С *ланцем* *сребрењаком* (А. Ковачић), Два *сребрењака* (А. Ковачић), Црквени се *шљем* *сребренасто* *предјева* (Вилко Габари), *Заздали* *уздом* *сребреницом* (Босанска вила, 1891), У *свијетлу* *зраку* тек *блиједо* су и *сребренасто* *изгледали* *пламенови* (К. Ш. Балски), У *сребренкастој* *свјетлости* (М. Цар), *Вијугање* *сребренкастијех* *ципела* (М. Цар), У *сребренастој* *бради* (М. Богић), *Блистава* *сребренина* (М. Крлежа), *И те су* *гомиле* *кретена* *бројале* *сребрењаке* (М. Крлежа). Носи *двје* *пуне* *кесе* и *сребрењака* и *маријаша* (Св. Ћоровић). Тако и: За *неколико* *сребрењака* (Борба, 1949), *Куниће* за *приплод*: *сребрењаке* (Политика, 1950), исп. и овај примјер: За *онога* *који* се *бави* *сребрењем* *има* *назив* *сребренар* (Т. Ујчић, Наш језик, 1937).

Од писаца екаваца немам потврда за *сребрен*. Управо имам два примјера који су доста поучни. Први је: *Сребрено смејање* се *сливало* *доле* (И. Секулић, превод: Три *правична* *чешљара*, Загреб 1920), а други је: После је *причао* о *сребрењацима*... (Ј. Лазаревић, Ветар). Ја посебно указујем на овај други примјер, он је забиљежен у једној збирци Лазаревићевих приповиједака која је штампана у Загребу (Приповетке Ј. К. Лазаревића, свеска друга, Београд — Загреб 1899, штампано у српској штампарији у Загребу), Исти тај примјер, и у истој приповијетки, али београдског издања гласи: о *сребрњацима* *начелниковим*. Овај примјер јасно илуструје читав проблем. На ијекавском терену, и облик *сребрн* се *преобраћа* у онај који је обичнији у средини гдје

се то дјело штампа, дакле — у *сребрен*. Ја мислим да се слично дешавало и са писцима ијекавцима на екавском подручју. Лектори су и ту њихово *сребрен*, и ријечи изведене од основе *-сребр-*, усаглашавали са обликом који је обичан на екавском говорном тлу и који је, још од Вука, и прихваћан као једино исправан од наших лексикографа, писаца уџбеника и правописа, тј. облике са сугласничким *р* у ријечи-ма изведеним од именице *сребро* преобраћали су у облике са самогласничким *р*.

Као што видимо, изнесени материјал о употреби при-дјева *сребрен* — у народним говорима и у дјелима наших писаца — јасно упућује на сљедећи закључак: у савременом српскохрватском језику напоредо живе двојаки облици придјева изведеног од именице *сребро*: *и сребрн* и *сребрен*. Оно што вриједи за придјев, вриједи и за друге изведене ријечи од основе *-сребр-*. Први од наведених облика, тј. онај са самогласничким *р*, више је везан за екавско подручје штокавског дијалекта. Такав облик најчешће, ако не и редовно, употребљавају и писци екавци. Други облик овога придјева, онај са сугласничким *р* на крају основе, налазимо на доста великом подручју млађих говора штокавског дијалекта ијекавског изговора. И писци са тога подручја најчешће имају у својим дјелима управо тај облик, облик *сребрен*. Уколико се у дјелима писаца ијекаваца наиђе и на *сребрн*, може се помишљати и на интервенцију лектора и коректора.

Пошто се при утврђивању норме савременог српскохрватског језика полази од стања које данас налазимо у народним говорима уже основице нашега књижевног, или стандардног језика и стања које налазимо у дјелима савремених писаца, биће сасвим у духу тих принципа ако и придјеву *сребрен* дозволимо да се јавља напоредо са обликом овога придјева у коме се глас *р* јавља у самогласничкој функцији. Ово потпуно одговара савременим нормативима, јер, како рече проф. Стевановић, ако једни писци употребљавају једне, а други друге облике „или пак имамо и писаца у којих су и једни и други ти облици подједнако обични — ништа није природније него констатовати ту напоредност употребе једних и других облика и огласити за књижевно оправдане колико једне толико и друге“ (Савремени српскохрватски језик, Београд 1964, 570—571).

А. Пецо